

**Ірина Шкіцька, *Маніпулятивні
тактики позитиву: лінгвістичний
аспект*, за наук. ред. проф. В. Бріцина,
Київ 2012, 440 с.**

Вивчення комунікативних стратегій, тактик та прийомів є одним з провідних напрямів сучасних лінгвістичних розвідок. Саме проблемі з'ясування особливостей вербалізації тактичного втілення маніпулятивної стратегії позитиву й присвячено рецензовану монографію Ірини Шкіцької.

Посилена увага вчених до проблеми мовного вираження маніпулювання, недостатня вивченість маніпулятивних стратегій і їхніх тактик, прийомів та жанрів на засадах комунікативного й діяльнісного підходів визначають актуальність монографії.

Новизна цієї наукової розвідки зумовлена потребою з'ясування маніпулятивного потенціалу тактик позитиву, необхідністю визначення прийомів реалізації маніпулятивного впливу, шляхів і способів його інтенсифікації.

З'ясовуючи механізм здійснення маніпулятивного впливу з використанням тактик позитиву, авторка слушно і переконливо показує, що в його основі лежить потреба людини в позитивних емоціях, любові, повазі, визнанні.

Ірина Шкіцька проаналізувала позитивнооцінні мовні одиниці саме крізь призму маніпулювання. Дослідниця репрезентувала авторське бачення специфіки вербалізації маніпулятивного впливу за допомогою тактик позитиву, що може бути доповненим іншими поглядами на актуалізовану проблематику. Зроблена авторкою спроба аналізу меліоративних мовних засобів української мови є благодатним матеріалом для дискусій, порівняльної характеристики засобів вербалізації маніпулятивної стратегії позитиву та неманіпулятивних меліоративних стратегій, тобто є джерелом для подальших мовознавчих і міждисциплінарних наукових розвідок, присвячених вивченню маніпулятивного впливу.

Монографія складається з дев'яти розділів, органічно пов'язаних між собою. Щоправда, аналізу маніпулятивної тактики підвищення значимості співрозмовника присвячено сім розділів, натомість маніпулятивна тактика солідаризації і маніпулятивна тактика позитивної самопрезентації аналізуються тільки в останньому розділі. Проте така непропорційність, як видається, є виправданою, оскільки кількісні показники репрезентації досліджуваних тактик істотно різняться.

У першому розділі *Теоретичні засади дослідження тактик маніпулятивної стратегії позитиву* з'ясовується місце маніпулятивної стратегії позитиву серед інших комунікативних стратегій, дається порівняльна характеристика компліментів, похвал і схвалень як мовленнєвих жанрів, виявляється специфіка їхнього виявлення в маніпулятивному дискурсі. У цьому розділі подано огляд літератури з питання, аналіз стану його вивчення в лінгвістиці, представлено поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Авторка не лише навела терміни, якими вона оперує, але й зупинилася на суперечливих питаннях сучасної прагмалінгвістики, зокрема на проблемі співвідношення понять: „мовленнєва стратегія”, „комунікативна стратегія”, „мовленнєва тактика”, „тактичний прийом”, „мовленнєвий жанр”. Виправданим вважаємо й використання робочих термінів „маніпулятивний дискурс”, „маніпулятивно маркований мовний засіб”, „маніпулятивно спрямоване висловлювання”.

Другий розділ монографії містить характеристику субтактичного вияву тактики підвищення значимості співрозмовника. Тут авторка розмежовує прямі й непрямі способи позитивного оцінювання адресата й виявлення прихильності до нього, до яких удається мовець під час здійснення маніпулятивного впливу.

У третьому розділі Ірина Шкіцька показала шляхи інтенсифікації тактики підвищення значимості співрозмовника, виокремила прийоми посилення впливової функції компліментарних висловлювань, шляхи інтенсифікації позитивного оцінювання та вираження симпатії, продемонструвала маніпулятивну силу аргументації.

Четвертий та п'ятий розділи стосуються особливостей мовного вираження маніпулятивно спрямованих експресивів на лексико-фразеологічному та морфолого-синтаксичному рівнях. Похвально, що авторка робить спробу визначити роль фразеологізмів і прецедентних текстів у маніпулятивних контекстах, але можна було б висвітленню цього питання приділити більше уваги, докладніше проаналізувавши стереотипний матеріал.

У шостому розділі *Маніпулятивний потенціал фігур мови* розглянуто художні тропи і стилістичні фігури, що функціонують у маніпулятивному дискурсі, показано специфіку вираження гіперболи й мейозису в тактиці підвищення значимості співрозмовника.

Оскільки компліментарне висловлювання є основним жанровим типом маніпулятивної стратегії позитиву, цілком закономірно, що Ірина Шкіцька присвятила окремий (сьомий) розділ з'ясуванню семантико-прагматичних особливостей

маніпулятивно спрямованих компліментів. У цьому розділі пропонується семантична класифікація компліментарних висловлювань, аналізуються непрямі та поліфункціональні компліменти.

Грунтовною і несуперечливою видається порівняльна характеристика жанрових різновидів компліментарних висловлювань. Авторка довела, що під час реалізації маніпулятивного впливу жанрові відмінності між компліментами, похвалами й схваленнями стають несуттєвими.

Ірині Шкіцькій удалося визначити корпус типових лексичних і граматичних засобів, що передають смисли з яскраво вираженим маніпулятивним потенціалом. Добре, що при цьому вона не обійшла увагою також стилістичні особливості висловлювань, за допомогою яких вербалізуються маніпулятивні тактики позитиву.

Заслуговує на увагу й те, що в цьому розділі, крім виокремлення й аналізу семантичних різновидів маніпулятивно спрямованих компліментів, авторка демонструє специфіку виявлення прагматичної багатозначності компліментарних висловлювань, й розглядає непрямі компліменти, типові для маніпулятивних контекстів. Але, на нашу думку, варто було б провести чіткішу межу між непрямыми та поліфункціональними компліментарними висловлюваннями.

У восьмому розділі дослідниця розглядає тактику підвищення значимості співрозмовника з позицій гендерних, статусних і вікових координат спілкування. Авторка виявила комунікативні цілеустановки мовця-маніпулятора, який використовує тактику підвищення значимості співрозмовника, однак науковець не зауважила, чи збігаються вони з тими, що їх переслідує адресант, застосовуючи периферійні маніпулятивні тактики позитиву.

У дев'ятому розділі пропонується аналіз периферійних маніпулятивних тактик – тактик солідаризації і позитивної самопрезентації.

Заслугою дослідниці вважаємо те, що вона здійснила комплексне дослідження мовних засобів різних рівнів, що використовуються для впливу шляхом реалізації маніпулятивних тактик позитиву. На засадах комунікативного й прагматичного підходів виокремлено їхні прийоми та жанри, виявлено специфіку функціонування меліоративних маніпулятивно спрямованих висловлювань, з'ясовано особливості їхнього мовного вираження.

Авторка монографії послідовно й критично розглядає класифікаційні системи комунікативних стратегій і маніпулятивних стратегій зокрема. Це дало їй змогу з'ясувати відповідне місце маніпулятивної стратегії позитиву серед інших комунікативних стратегій.

Окресливши місце маніпулятивної стратегії позитиву серед інших маніпулятивних і неманіпулятивних меліоративних комунікативних стратегій, авторка порівнює її з етикетними моделями. Розмірковуючи про переважну несуперечність етикету, Ірина Шкіцька слушно відзначає інструментальність маніпулятивно спрямованих позитивнооцінних висловлювань та їхню необов'язковість.

Дослідниця показала вплив соціально-психологічних характеристик

комунікантів та сфери спілкування на вибір мовленнєвих тактик і формування змістового плану маніпулятивної стратегії позитиву. Вона довела, що шляхи інтенсифікації маніпулятивного впливу в усіх тактиках маніпулятивної стратегії позитиву збігаються. Так, їм притаманні прийоми протиставлення адресата іншим особам або адресанту, самоприниження, запевняння мовця в щирості, аргументація висловлюваного, активізація уваги співрозмовника, підвищення / пониження категоричності висловлень.

Засобами зближення інтерактантів у маніпулятивному дискурсі постають розмовна лексика, фразеологізми, пейоративні слова, орієнтація на „ми”-групу тощо. Оптимізації маніпуляції за допомогою тактик позитиву сприяє використання мовцем художніх тропів і стилістичних фігур.

Цікавими видаються висновки про гендерну маркованість маніпулятивних тактик позитиву, застосовуваних переважно чоловіками стосовно чоловіків. Дещо неочікуваним є узагальнення про міжгендерну маніпуляцію, що, за результатами аналізу Ірини Шкіцької, спрямована зазвичай не на здобуття симпатії представника протилежної статі, а на одержання матеріальної чи іншої вигоди від нього.

Порівняння прийомів інтенсифікації впливової функції усіх маніпулятивних тактик позитиву дало змогу дослідниці побачити їхню подібність й аргументувати думку про залежність специфіки вербалізації тактик від інтенцій мовця, а також від соціокомунікативних особливостей ситуацій здійснення маніпулятивного впливу.

Крім основного тексту монографії, варто поцінувати й ілюстрації, що сприяють кращому розумінню авторських ідей та унаочнюють статистичні дані. Монографія відзначається великою кількістю прикладів із художньої літератури кінця XIX – початку XXI ст. Це дає змогу одержати повне уявлення про специфіку й різноманітність меліоративних маніпулятивно маркованих мовних засобів. Авторка залучала до аналізу також і приклади з усного мовлення, однак, як видається, їх могло бути й більше, що посилює би значущість праці.

Зазначимо також, що монографія написана легким і доступним стилем, при цьому Ірина Шкіцька вільно оперує складними мовознавчими термінами, їй удалося уникнути надмірного перевантаження тексту словами іншомовного походження.

Наукова інформація подана в чіткій логічній послідовності, багато фактичних даних супроводжуються діаграмами і малюнками. Унаочнення полегшує сприйняття наукового тексту, робить його більш читабельним.

Перевагою книги є всебічність дослідження тактик маніпулятивної стратегії позитиву та засобів їхньої вербалізації. З’ясовуючи прийоми здійснення маніпулятивного впливу та лексико-фразеологічні засоби маніпулювання, авторка, як зауважувалося, послідовно враховує морфолого-синтаксичні та стилістичні особливості маніпулятивно маркованих мовних одиниць. На нашу думку, вичерпним і ґрунтовним є опис реалізації маніпулятивного потенціалу звертань, займенників „ти” – „Ви” тощо.

Виокремивши в межах маніпулятивної стратегії позитиву основну та периферійні тактики, Ірина Шкіцька аналізує специфіку їхньої репрезентації в маніпулятивних контекстах, наголошує на спільних рисах, притаманним усім тактикам, тим самим доводячи, що вони становлять прагматико-семантичну єдність.

Монографія викликає інтерес як наукова праця, у якій узагальнено й систематизовано результати лінгвістичного дослідження однієї з найдієвіших впливових комунікативних стратегій – маніпулятивної стратегії позитиву.

Рецензована робота є дослідженням, що містить важливі наукові результати, які дають змогу глибше зрозуміти соціальну природу мови, способи реалізації її впливової функції, сприяють усвідомленню архітекτονіки загальних психонетичних властивостей мови.

Підбиваючи підсумки огляду цієї, безперечно, важливої для лінгвістичної науки монографії, відзначимо її фундаментальний характер, наявність нового підходу до дослідження меліоративних мовних засобів. Рецензована монографія – наслідок глибокого й усебічного аналізу маніпулятивно маркованих позитивнооцінних мовних засобів. Вона вирізняється оригінальністю й глибиною суджень.

Зауважимо однак, що не всі аспекти вербалізації маніпулятивного впливу проаналізовано рівною мірою, тому ця праця відкриває широкі перспективи не тільки для лінгвістів, але й фахівців у галузі філософії, соціології та психології.

Монографія Ірини Шкіцької суттєво доповнює парадигму лінгвістичного студіювання комунікативних стратегій і тактик, виконана на належному професійному рівні з урахуванням основних положень сучасної лінгвістичної науки.

Знайомство з монографією корисне не тільки науковцям, воно допоможе пересічному читачеві покращити якість стосунків з іншими й переконатися у впливовій силі позитиву. Рецензована праця допоможе мовцям краще розуміти закони спілкування, гармонізувати стосунки з довкіллям.

Отже, книга Ірини Шкіцької адресована широкому колу читачів – не тільки філологам, філософам і психологам, а також усім, хто цікавиться питаннями міжособистісного спілкування, маніпулювання й хоче підвищити свій комунікативний статус.

Тетяна КОСМЕДА

zgłoszenie recenzji: 30.06.2017 r.
przyjęcie recenzji do druku: 10.01.2018 r.